

TÜRK BASININDA 1967 ARAP-İSRAİL SAVAŞI

OLGUN, Kenan
TÜRKİYE/ТУРЦИЯ

ÖZET

1967 yılında yaşanan Arap-İsrail savaşı “6 Gün” savaşı olarak da anılmaktadır. İsrail’in ani bir hava saldırısı sonucu başlayan savaş, ilk gün Mısır hava kuvvetlerinin imhasıyla sonuçlanmış, hava üstünlüğünü ele geçiren İsrail bu avantajını çok iyi kullanmıştır. Bu çalışmada 6 gün süren ve İsrail’in, Mısır, Suriye ve Ürdün’e karşı yaptığı savaşta topraklarını birkaç misli genişletmesi ve ayrıca bu savaş neticesinde Kudüs’ün İsrail’in eline geçmesinin Türk kamuoyu tarafından nasıl görüldüğü incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: 1967 Arap-İsrail Savaşı, Kudüs, İsrail, Orta Doğu, Mısır.

ABSTRACT

1967 Arab-Israeli War in Turkish Media

The Arab-Israeli War fought in 1967 is known as “Six Dayswar” war, started by Israels’ air raid resulted in destruction of Egyptian Air Force and Israel used effectively the advantage of air domination. In this study, lasted 6 days and resulted in Israels’ expanding its territory against Egypt, Syria and Jordan; and how Turkey considered Jerusalem going under the rule of Israel will be examined.

Key Words: 1967 Arab-Israeli War, Jerusalem, Israel, Jarusselam, Middle East, Egypt.

GİRİŞ

İsrail Devleti’nin kurulduğu 1948 yılından itibaren Orta Doğu’da bir Arap-İsrail sorunu başlamış, konumuz olan 1967 yılına kadar bu sorun, 1948 ve 1956 yıllarında olmak üzere iki defa savaşa dönüşmüştür. İsrail Devleti’nin kurulması sonrası başlangıçta gerilla mücadelesi şeklinde başlayan çatışmalar, gittikçe büyüyerek çevredeki Arap devletlerinin savaşa girmesine yol açmış, Araplar bu savaşa birlikte katılmak suretiyle beraberlik göstermişlerdir (Erendil, 1979: 9). 1956 Süveyş Savaşı’nın Arap-İsrail meselesi ile doğrudan bağlantısı yoktur (Armaoğlu, 1994: 115). Mısır’da General Necip ve arkadaşları bir darbeyle 1952 yılında Mısır Kralı Faruk’u ülkeden uzaklaştırmışlardır. 1954’te iktidarı ele geçiren Albay Cemal Abdül Nasır İngiltere’nin Süveyş Kanalı’ndan çekilmesini istemiştir. 26 Temmuz 1956 tarihinde de Mısır Süveyş Kanalı’nı millileştirmiştir.

Kanalın millileştirilmesi buradaki çıkarlarına ters düşen İngiltere ve Fransa'yı birbirlerine yaklaştırmış, Mısır'a karşı ortak bir harekâta girişmelerine neden olmuştur. İsrail, İngiltere ve Fransa'nın Mısır'a karşı başlattığı harekâta paralel olarak 29 Ekim 1956'da harekete geçmiş, beş gün içinde Sina yarımadasının büyük bir bölümünü işgal etmiştir. Savaş, Birleşmiş Milletler ve Amerika'nın baskısı üzerine 7 Kasım 1956 tarihinde sona ermiştir. İsrail, görüşmelerden sonra işgal ettiği bölgeleri 6 Mart 1957'den itibaren terk etmiş, bu bölgelere Birleşmiş Milletler barış gücü yerleştirilmiştir (**Konferans Broşürü**, 1975: 53).

1956 savaşının gerçek sebebi Fahir Armaoğlu'nun da ifade ettiği gibi "Nasır'ın Arap dünyasının liderliğine oynaması, 'Pan Arabizm' veya 'Arap Milliyetçiliği' politikası ve bu liderliğin ve politikanın Batı'nın bölgedeki çıkarlarına ters düşmesi"dir (Armaoğlu, 1994: 115). 1967 Arap-İsrail Savaşı Araplarla İsrail arasındaki üçüncü savaştır.

A. Savaş Öncesi Durum

1956 savaşını Birleşik Arap Cumhuriyeti (Mısır) kaybetmişti. Mısır Devlet Başkanı Nasır, bu savaşı İngiltere ve Fransa'nın İsrail'in yanında yer almasından dolayı kaybettiklerini düşünüyordu. Oysa İsrail'e yardım yapılmamış olsaydı yenilmesi muhakkaktı. Bu amaçla Nasır, iyice hazırlanmadan ve milletlerarası atmosfer müsait hâle gelmeden İsrail'le savaşmamaya dikkat etmiştir (Armaoğlu, 1994: 240).

1. Savaşın Nedenleri

1967 Mayıs'ında Orta Doğu'daki kuvvetler dengesi, Arapların lehineydi. Zira İsrail'in yanında yer alan ABD'nin bir Vietnam sorunu vardı. Ayrıca İngiltere ve Fransa'nın da silahlı desteğini uluslararası şartlar gözönünde bulundurulduğunda İsrail'in elde etmesi zordu (Kürkçüoğlu, 1972: 141). Oysa Sovyetler Birliği, 1955'ten beri Arapların yanındaydı. Onları devamlı bir surette silahlandırıyor, askerî eğitim için uzman desteği sağlıyordu. Araplar 1967 savaşı öncesi silah ve teçhizat bakımından İsrail'den üstün konumda gözüküyorlardı.

Araplara göre 1967 savaşının sebebi; "İsrail'i çeviren Arap Devletlerinin topraklarına karşı" İsrail tarafından gerçekleştirilen "zalim saldırı ve kışkırtma" hareketleriydi. Araplar savaşın en önemli sebeplerinden biri olarak 1948 yılından beri var olan "Arap mülteciler meselesi"ni göstermekteydi. İsrail'in kurulması sonrası İsrail topraklarında yaşayan binlerce Filistinli yurtlarını terk etmek zorunda kalmış, çevredeki Arap ülkelerine sığınmıştı. Bu göçmenler Arap Devletlerinden İsrail'e saldırılar düzenlemekteydi. Türkiye'deki Arap Büyükelçilerinin 27 Mayıs 1967 tarihinde yayınladıkları ortak bildiriye göre Filistinlilerin bu saldırıları "Arap ülkesinin iradesinden uzak olarak" gerçekleştirilmekteydi. Filistinlilerin "gizli olarak teşkilatlanmaları münasebetiyle" de faaliyetlerinin herhangi bir Arap

Devleti tarafından kontrol altına alınması imkânsızdı (**Arap Büyükelçilerinin...**, 1967: 3-4). Türk basınında Hürriyet gazetesinde özet (**Hürriyet**, 28 Mayıs 1967), **Zafer** gazetesinde ise tam metin olarak yayınlanan (**Zafer**, 2, 3, 4 Haziran 1967) Arap Büyükelçilerinin bildirisinde; Arap Devletlerinin “milliyetçilik ve insanlık açılarından” İsrail’in içinde askerî hedefleri vurmakta ısrar eden bu “komandoların kahramanlığını” takdir etmekten de kendilerini alamadıkları ifade ediliyordu.

Araplar, mülteciler sorunundan hareketle İsrail’i ortadan kaldırmayı düşünürken, İsrail, mülteciler meselesinin çözümlendiği düşüncesindedir. İsrail Enformasyon Servisi tarafından yayımlanan “Arap Mülteciler Meselesi” isimli 29 sayfalık bir kitapçıkta bu sorun “siyasal ve sosyo-iktisadi yönleri olan” bir konu olarak iki kısımda ele alınıyordu. İsrail, ülkesinden göç eden mültecilerin geçen süreç içinde yaşadıkları yöreye uyum sağladığı, buradaki insanlarla dinleri ve dillerinin bir olduğu, gelenek ve medeniyetlerinin benzediği fikrindeydi. Böylece sorunun sosyo-iktisadi kısmı “kendi kendine” çözümlenmişti. Ancak, sorunun siyasi kısmı Arap liderlerinin sorunu “açık tutmaya ve İsrail’e karşı bir silah olarak kullanmaya kararlı gibi” olmalarından dolayı çözümlenememişti. Buna rağmen İsrail, “sağduyunun galip geleceğine” inanmaktaydı (**Arap Mülteciler...**, 1967: 3, 28).

İsrail’e göre İsrail’in “varolma hakkı”nın zorla reddedildiği 1967 savaşı aslında Orta Doğu’da büyük güçlerin çıkar çatışmalarının bir sonucuydu. İsrail’e göre Sovyetler Birliği’nin “tek taraflı politikası” bu savaşa neden olmuştu. İsrail Dışişleri Bakanı Abba Eban’ın 19 Haziran 1967 günü Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda yaptığı konuşmaya göre Sovyetler Birliği, 1955 yılından beri Arap Devletlerine, 1000’den fazlası Mısır’a olmak üzere 2000 tank vermişti. 700 modern jet avcı ve bombardıman uçağının yanı sıra yer füzeleri de temin etmişti. 1961’den beri Sovyet silahları, “Mısır’a İsrail’i fethetmek arzusunda” yardımcı olmuşlardı. Sovyetler İsrail’in niyetleri hakkında Arap Hükümetleri nezdinde “alarm verici ve ateşleyici” raporlar yaymak suretiyle “tahrikçi” bir rol oynamıştı. Sovyetler Birliği’nin bu tavrı Arap kaynaklarında açıkça anlaşılıyordu (**İsrail Dışişleri...**, 1968: 21-24).

2. Savaşa Götüren Gelişmeler

Türk basınında “Orta-Doğu Buhranı” (**Zafer**), “Ortaşark Buhranı” (**Tercüman**) olarak isimlendirilen 1967 Arap-İsrail savaşı, Suriye ile ilgili olan gelişmeler sonucunda başlamıştır.

1967 başından beri Suriye ile İsrail ilişkileri gergindi. İsrail, Filistinli gerillaların Suriye’den topraklarına girdiğini iddia ediyordu. 24 Mart 1967 tarihinde İsrail Genelkurmay Başkanı İzak Rabin, bu saldırılar devam ettiği takdirde, Suriye’ye karşı harekete geçmenin gerekli olabileceğini söylüyordu. Nitekim iki taraf

arasındaki gerginlik 7 Nisan 1967’de sınır savaşına dönüşmüş, hava çatışmasında 13 uçak düşmüştü (**Hürriyet**, 10 Haziran 1967). Bu durum karşısında İsrail Başbakanı Levi Eşkol da 14 Mayıs’ta, Rabin’in sözlerini tekrarlamıştı (Kürkçüoğlu, 1972: 142).

Türkiye’deki Arap Büyükelçileri de İsrail’in bu iddialarını doğrulamaktaydı. İsrail, Filistin fedailerinin hareket noktası olarak yapacakları veya faaliyetleri yolunda geçecekleri Arap ülkelerine saldıracağını açıklamıştı. İsrail’in bu açıklaması Araplara göre “Filistin mültecilerinin yaşadıkları bütün Arap Devletleri ile savaşmak istediği” anlamına gelmekteydi. Nitekim İsrail Başbakanı da Şam şehrini işgal edeceğini ilan etmişti. İsrail, Suriye sınırına büyük bir yığınak yapmaktaydı. Bu durum karşısında Arap Devletleri, “Suriye’yi savunmak” için birlikte hareket edeceklerini ve “herhangi bir siyonizm tehlikesine karşı” beraber olacaklarını ilan ediyorlardı (**Arap Mültecileri...**, 1967: 4-5).

Mısır makamları İsrail’in Suriye’ye hücumu hazırlandığını ve böyle bir hücum hâlinde derhâl Suriye’nin yardımına koşmak için İsrail’e karşı harekete başlayacaklarını bildirmekteydiler. Doğu Bölgesi Komutanlığı’na atanan General Abdulmuhsin Murteza, birliklerinin “Yahudilere karşı kutsal bir savaş açmaya” hazır olduklarını belirtmişti (**Hürriyet**, 20 Mayıs 1967). Mısır Devlet Başkanı Nasır, 9 Haziranda yaptığı konuşmada: “Sovyetler Birliği’ndeki dostlarımız geçen ayın başında Moskova’yı ziyaret eden parlamento heyetimizi, Suriye’ye karşı bir taarruz planının mevcudiyeti hususunda ikaz etmişlerdir.” diyerek Sovyetler Birliği’nin Mısır’a, İsrail’in Suriye’ye saldıracağına dair bilgi verdiğini ifade ediyordu.

İsrail tarafından Sovyetler Birliği, daha öncede ifade edildiği gibi savaşın başlamasında “önemli bir rol oynamakla” itham edilmektedir. İsrail Dışişleri Bakanı Eban, BM Genel Kurulu’nda yaptığı konuşmada Sovyetler Birliği’nin savaşta oynadığı rolü ifade etmiş, Suriye meselesinde Sovyetlerin Mısır’a “yanlış” bilgi verdiğini belirtmiştir. Eban, 23 Mayıs tarihli bir TASS bildirisinde; “Knesset’in Dışişleri ve Güvenlik Komitesi 9 Mayıs’ta Kabineye Suriye’ye karşı bir harp harekâtı yürütmesi için özel yetkiler vermiştir. Suriye hududuna yığılan İsrail kuvvetleri harp için alarm durumuna geçirilmiştir. Memlekette genel seferberlik ilan edilmiştir” denildiğini ifadeyle “bu hikâyenin” bir tek kelimesinin dahi doğru olmadığını söylemiştir. Eban’a göre bu haberler hikâye olmakla birlikte bunların Arap ülkelerinde yayılması “alevlendirici” bir netice verilmesine neden olabilirdi (**İsrail Dışişleri...**, 1968: 24).

İsrail’in Suriye ile ilgili planları hakkında Mısır’a bilgi geldiğine dair Türk basınında da yazılar çıkmıştır. 10 Haziran 1967 tarihli Akşam gazetesinde yayınlanan “Nasır’ı kim yanılttı?” yazısında; 13 Mayıs günü Kahire’de Mareşal

Amr'ın Suriye Savunma Bakanı Hafız Esat'tan “gizli ve önemli” kaydıyla bir mesaj aldığı, mesajda İsrail kuvvetlerinin Suriye sınırının zayıf noktalarında toplanarak yığınak yapmaya başladığının bildirildiği ve alınan tedbirlerin sıralandığı belirtiliyordu. Aynı gün Nasır'a Mısır gizli servisi, İsrail'in 16 Mayıs gecesi ani bir saldırıya geçmek için yığınak yaptığını bildirmiştir. Bunun üzerine Nasır, “üç gün içinde İsrail'in Suriye'ye yapacağı saldırıya engel olmak ve Arap âleminde kendisine karşı olan itimatsızlığı ortadan silmek.” düşüncesiyle Mısır kuvvetlerini harekete geçirmiştir (**Akşam**, 10 Haziran 1967). Bu arada Irak, İsrail'e karşı herhangi bir Arap harekâtını destekleyeceğini Nasır'a bildirmiştir. Bunun yanı sıra Irak Savunma Bakanı General Şakir Mahmut Şükrü de gazetecilerin sorularına: “1967 yılının Filistin davası için kesin bir yıl olacağına inanıyorum. Irak ordusu şimdi tamamiyle savaş düzenindedir ve Suriye kuvvetlerinin yanı başında çarpışmalara katılmaya hazırdır.” demekle Irak'ın, İsrail'in Suriye'ye saldırması hâlinde Suriye'nin yanında olacağını bir kez daha tekrarlıyordu.

Mısır, bu bilgilerin ışığında İsrail'e karşı bir askerî harekât yönünde ilk adımı 16 Mayıs'ta attı. Bu tarihte Mısır'da olağanüstü hal ilan edildi ve bütün silahlı kuvvetlerin savaşa hazır durumda oldukları açıklandı. Bunu Ürdün, Suriye, Irak ve Kuveyt'te de olağanüstü hal ilanları izledi. 18 Mayıs'ta Nasır, BM Genel Sekreteri U-Thant ile görüşerek 1956 savaşından beri Gazze ve Sina'da bulunan BM Barış Gücü'nün geri çekilmesini istedi. Bu istek olumlu karşılanarak BM askerleri bölgeden çekilmeye başladı. 19 Mayıs'ta bu kuvvetlerin yerini Mısır askerlerinin alması “durumu birden bire ciddileştirmiş” ve Mısır-İsrail sınırında “harp tehlikesine” neden olmuştu (**Hürriyet**, 20 Mayıs 1967).

İsrail, BM Barış Gücü askerlerinin geri çekilmesini, İsrail'in askerî güvenliğine ve hayati deniz hürriyetine karşı meydana gelecek “zarar” nedeniyle kendi fikrinin alınmadan yapılmasına karşı çıkmıştı. İsrail BM'nin barışı koruma faaliyetleriyle ilgili tutumunun “bu tecrübeyle sarsıldığı” düşüncesindeydi. İsrail'e göre BM askerlerinin çekilmesi “ilk dumanlar ve alevler belirir belirmez ortadan kaybolan itfaiyecilerin durumuna” benzetilmekteydi (**İsrail Dışişleri...**, 1968: 11-12). İsrail BM'nin “barışı koruma “işlevini kaybettiğini düşünürken, Arap Devletleri, BM askerlerinin çekilmesinin nedenini İsrail'in bir saldırısı karşısında bu askerlerin “selametini korumak.” olarak belirtiyorlardı (**Arap Büyükelçilerinin...**, 1967: 5).

21 Mayıs 1967 tarihinde Mısır'da bütün ihtiyatlar askere çağrılmış, genel seferberlik ilan edilmişken (**Hürriyet**, 22 Mayıs 1967) İsrail'de ise kısmi seferberlik ilan edilmiştir. Orta Doğu'da durumun iyice gerginleşmesi üzerine ABD Başkanı Johnson, Sovyetler Birliği Başbakanı Aleksandır Kosigin'e gizli bir mesaj yollamış, Arap-İsrail anlaşmazlığının kontrolden çıkmasını önlemek için birlikte faaliyet gösterme teklifinde bulunmuştur (**Zafer**, 22 Mayıs 1967). Bu esnada askerî hazırlıklarını sürdüren Mısır, İsrail sınırına asker ve tank yığmaya

devam etmiş, Irak, Suriye, Lübnan ve Ürdün ortak hareket için birleşmiştir (**Tercüman**, 23 Mayıs 1967). Mısır kuvvetleri Akabe Körfezi'nin girişinde yer alan stratejik Şarm el Şeyh Bölgesi'ne 21 Mayıs'tan itibaren yerleşmeye başlamıştır (**Hürriyet**, 23 Mayıs 1967). Mısır'ın bu bölgeye yerleşmesi Akabe Körfezini kontrol etmesi anlamına geliyordu. Zaten Mısır da bir süre sonra bu bölgeye yerleşmenin getirdiği avantajla savaşa giden yolda en önemli adımı atacaktı.

23 Mayıs'ta Mısır, savaşa giden yolda en önemli adım olan Akabe Körfezi'nin girişindeki Tiran Boğazı'nı İsrail gemilerinin geçişine kapattı. Başkan Nasır, 23 Mayıs'ta Sina'da Mısırlı havacılara hitaben yaptığı konuşmada “bundan böyle bütün İsrail bandıralı veya stratejik madde taşıyan gemilerin Akabe Körfezi'ne giriş ve çıkışları yasaklanmıştır.” demişti. Ayrıca “İsrail bizi savaşa tehdit etmek istiyorsa buyursun.” diyerek savaşa hazır olduklarını belirtiyordu. Nasır konuşmasında “Şimdi İsrail ile karşı karşıyayız. İsrail, İngiltere ve Fransa olmadan şansını denemek istiyorsa, kendisini bekliyoruz.” demekle de 1956 savaşında İsrail'in yanında olanların bu defa olmadığı ve savaşı kendilerinin kazanacağına emin olduğunu ifade ediyordu (**Hürriyet-Zafer**, 24 Mayıs 1967). Nasır bu sözleriyle aynı zamanda Araplar açısından İsrail'le savaş için uluslararası ortamın hazır olduğunu da belirlemekteydi.

Araplar Akabe Körfezi'ni “kapalı bir körfez” olarak görmekteydi. Mısır, Ürdün ve Suudi Arabistan'ın karasuları olarak görülen Akabe Körfezi'nin kapatılması, Mısır'ın “hükümlerini teyit etmek” ve “düşman İsrail” gemilerine kapatılmak suretiyle istiklal ve güvenliklerini korumak yolunda alınacak en olağan tedbirdi (**Arap Büyükelçilerinin...**, 1967: 7-8). Oysa İsrail'e göre abluka, “silah zoruyla konan ve tatbik edilen bir harp hareketi”ydi. Tarihte hiçbir zaman abluka ve barış yanyana varolmamıştı. Abluka bir insanı yavaş yavaş boğarak öldürmekle eş değerde idi. Nitekim İsrail, Mısır'ın bu hareketini “savaş ilanı” kabul ediyordu (**Tercüman**, 24 Mayıs 1967). İsrail Dışişleri Bakanı Abba Eban'ın ifadesiyle “ablukanın tatbik edildiği andan itibaren fiili çatışmalar” başlamıştı. Artık İsrail, BM kararlarına uymak zorunda değildi (**İsrail Dışişleri...**, 1968: 17).

Mısır Akabe Körfezi'ni kapatmakla İsrail'e gidecek mal ve özellikle petrolün önünü kesmişti. İsrail'in buna tepkisi ise yukarıda belirtildiği gibi İsrail gemilerine yapılacak bir saldırının savaş ilanı sayılacağını bildirmesiydi (Armaoğlu, 1994: 243). Türk basınında “Tehlikeli adım da atıldı.” şeklinde değerlendirilen bu olay, üçüncü dünya savaşına gidişte tehlikeli bir adım olarak görülmekte ve “Vietnam savaşı ile etrafa sıçramayan ateş, buradan mı acaba dünyayı saracak.” denilmektedir (**Tercüman**, 25 Mayıs 1967).

Sovyetler Birliği, 23 Mayıs'ta bir açıklama yaparak bu bunalımda açıkça Arapları desteklediğini bildirmişti. Yapılan açıklamada “mütecavize karşı mukavemette

bulunacağı” ifade edilmişti (**Zafer**, 25 Mayıs 1967). ABD Başkanı Johnson ise, Orta Doğu ülkelerini barışı bozacak davranışlardan kaçınmaya davet ediyordu. BM Genel Sekreteri U-Thant sorunu görüşmek üzere 23-25 Mayıs arasında Mısır’a gitmiş, karatmadan dolayı mum ışığı altında yenen yemekte Nasır, “İlk ateşi açan Mısır olmayacaktır.” demişti (**Akşam**, 10 Haziran 1967). U-Thant bu görüşmelerinde barış yönünde bir gelişme kaydedemiştir. Genel Sekreterin bu başarısızlığı savaşa bir adım daha yaklaşılması demektir.

Orta Doğu buhranında Sovyetler Birliği Arapları desteklerken, Amerika İsrail’i desteklemekteydi (**Hürriyet**, 25 Mayıs 1967). ABD Başkanı Johnson Mısır Devlet Başkanı Nasır’a sert bir nota vererek “icabında zor kullanılacağı”nı bildirmişti. Amerikan 6. filosu Akabe Körfezi’nin açılmasına destek için Girit açıklarından Mısır’a hareket etmişti (**Tercüman**, 28 Mayıs 1967). Amerika’nın bu hareketi Orta Doğu buhranını bir kat daha şiddetlendirmişti (**Hürriyet**, 23 Mayıs 1967). Amerikan gemilerinin hareketi üzerine Sovyetler Birliği, Amerika’dan Akdeniz’deki filolarını geri çekmesini istedi. Bu sırada Mısır Savunma Bakanı Şemseddin Badran, ani olarak Moskova’ya gitti. Gerginleşen durum karşısında Fransa, harekete geçerek kendilerinin de dâhil olacağı İngiltere, Sovyetler Birliği ve ABD’nin katılacağı dördü bir konferans önerdi (**Hürriyet**, 26 Mayıs 1967). Fransa’nın girişimine rağmen sorun Arapları açıkça destekleyen Sovyetler Birliği’nin Türkiye’ye bir bildirimde bulunarak boğazlardan 30 Mayıs ile 7 Haziran arasında 10 savaş gemisinin Akdeniz’e geçirileceğini haber vermesiyle daha da derinleşmişti (**Hürriyet**, 30 Mayıs 1967). Amerikan 6. Filosu’na karşı basın tabiriyle “gövde gösterisi” için ilk Sovyet gemisi 31 Mayıs’ta Boğazlardan geçmişti (**Tercüman**, 31 Mayıs 1967). Bu esnada İngiltere ise Akdeniz’deki hava ve deniz kuvvetlerini takviye etmişti.

ABD Başkanı Johnson’un Mısır’a “İsrail ile Mısır sınırdaki yığınaklarını aynı zamanda çekmeli, Barış gücü, nihai karar verilmeye kadar Gazze ve Şarm el Şeyh’e geri dönmeli, Mısır, Akabe Körfezi’ndeki deniz ulaşımını hiçbir şekilde sınırlamayacağını resmen bildirmeli, Mısır kuvvetleri Gazze’den çekilmeli” şeklindeki isteklerini ihtiva eden teklifleri Nasır tarafından 26 Mayıs’ta reddedilmişti (**Tercüman**, 27 Mayıs 1967). Nasır, Akabe üzerindeki haklarından vazgeçmeyeceklerini belirttiği gibi, “şavaştta gayemiz İsrail’i mahvetmek olacaktır” diyordu (**Hürriyet**, 27 Mayıs 1967). Türkiye’deki Arap Büyükelçileri ortak bir dildir yayımlayarak Orta Doğu’daki buhrana İsrail’in sebep olduğu ve bu bildiriyle buhranın içyüzünün açıklanacağını ilan ediyorlardı (**Hürriyet**, 28 Mayıs 1967: **Arap Büyükelçilerinin...**, 1967: 3).

Orta Doğu’da savaş atmosferinin hızla yoğunlaştığı sırada Mısır Millet Meclis 29 Mayıs’ta, Başkan Nasır’a oy birliğiyle olağanüstü yetkiler verilmesini kabul etti (**Tercüman**, 30 Mayıs 1967). Nasır bunun üzerine yaptığı konuşmada “eğer

Batılı ülkeler haklarımızı çiğnemeye çalışırlarsa bize saygı göstermeyi onlara öğreteceğiz” demişti (**Tercüman**, 31 Mayıs 1967). Nasır’a göre Akabe girişinde yer alan Tiran Boğazı Mısır’ın karasularıydı ve dünyada hiçbir kuvvet Mısır’ı topraklarına hâkim olmakta alıkoyamazdı. Oysa İngiltere Akabe Körfezini uluslararası bir su yolu sayıyordu. Bu gelişmeler karşısında ablukaya karşı müdahale yapılması ve ablukanın kaldırılması beklenmekteydi (**Zafer**, 31 Mayıs 1967). Fakat Mısır bu kararında azimliydi ve hiçbir kuvvet onları bu karardan alıkoyamazdı. Bu kararlılığını Akabe Körfezi’ne girmeye çalışan Liberya bandıralı bir tankeri durdurmakla göstermişti (**Hürriyet**, 31 Mayıs 1967). Bütün Arap Devletleri Arap topraklarını korumaya ve sularının ve topraklarının her karışına olan egemenliklerini savunmaya kararlıydılar (**Arap Büyükelçilerinin...**, 1967: 7).

Savaşa hazırlık yolunda Mısır ile Ürdün arasında 30 Mayıs’ta bir savunma anlaşması imzalandı (**Hürriyet**, 31 Mayıs 1967). Orta Doğu’da en buhranlı günlerin yaşandığı bu dönemde basında İsrail’in “yıldırım taarruzuna” girişebileceği (**Hürriyet**, 30 Mayıs 1967), İsrail’in Mısır’ı bir haftada yenebilecek güce sahip olduğu (**Hürriyet**, 24 Mayıs 1967) gibi haberler yer alıyordu. Mısır İsrail’in ani bir hava saldırısından çekinmekteydi (**Zafer**, 5 Haziran 1967). İsrail’in yıldırım harekâtına geçerek Mısır Halkı’nı “gafil” avlamaması için halktan verilen alarmdan sonra bütün ışıkları söndürmesi ve sığınaklara gitmesi isteniyordu. Ayrıca yaşları 18 ile 50 arasında olan herkes halk kuvvetlerine katılmaya çağırılmıştı (**Hürriyet**, 5 Haziran 1967). Bu arada İsrail, savaş için bir yandan askerî hazırlıklarına devam ederken diğer yandan da kabinede savaşa yönelik değişikliklere gitmiştir. 1956 savaşında Mısır’a karşı savaşmış olan Moşe Dayan Savunma Bakanlığı’na getirilmişti (**Zafer**, 2 Haziran 1967).

Mısır, İsrail çevresindeki çemberi iyice daraltmak amacıyla Irak’ı 4 Haziranda Mısır-Ürdün savunma anlaşmasına bağlayan protokolü imzaladı. İmza töreni sonrası Nasır, Kahire Radyosuna verdiği beyanatta “sizi savaşla karşılıyoruz ve intikam alabilmek için savaşın başlaması arzusuyla yanıyoruz. Bu, dünyanın, Arapların ne olduğunu ve İsrail’in ne olduğunu anlamasını sağlayacaktır” diyerek artık savaşın kaçınılmazlığını dile getiriyordu (**İsrail Dışişleri...**, 1968: 14). Bu arada Çin de Mısır’a yardım teklif etmiş, Sovyetlerin taahhütlerinden vazgeçmesi hâlinde askerî yardım yapacağını bildirmişti (**Hürriyet**, 5 Haziran 1967). Savaşın başladığı 5 Haziran yaklaştıkça taraflar arasında yer yer küçük çaplı çatışmalar da yaşanıyordu. 2 Haziranda Suriye ve İsrail kuvvetleri İsrail toprakları içinde çarpışmış, iki İsraili ve bir Suriyeli ölmüştü. Ayrıca Ürdün, bir İsrail helikopterine uçaksavarla ateş açmıştı (**Hürriyet**, 3 Haziran 1967).

Türk basını Orta Doğu buhranını Mayıs ayı içinde yoğun olarak çoğu zaman sürmanşetten verirken Haziran ayının ilk günleri küçük puntolarla ve çoğunlukla ilk

sayfanın alt sıralarında kısa haberler şeklinde vermiştir. Bunda iç siyasi gelişmeler etkili olmuştur diyebiliriz. Zira Cumhuriyet Halk Partisi'nden kopmalar, "ortanın solu" tartışmaları, Eski Başbakan Adnan Menderes'in oğlu Yüksel Menderes'e yazdığı 17 Eylül 1961 tarihli Vasiyetnamesi gazete sütunlarında ilk haber olarak yer almıştır. **Hürriyet** gazetesi 1 ve 2 Haziran günlerini sürmanşetten Menderes'in vasiyetine ayırırken diğer gazetelerde de benzer bir durum söz konusudur.

3. Türkiye'nin Savaş Öncesi Politikası

Türkiye, iktidarda bulunan Adalet Partisi'nin Hükûmet programında yer alan "Orta Doğu'daki ve Magrip'teki kardeş Arap ve Müslüman memleketler ile her türlü şüphe ve tereddütten uzak, hakiki ve yakın bir dostluk kurmak ve çeşitli sahalarda verimli bir iş birliğini geliştirmek başlıca amaçlarımızdan biri olacaktır... Arap memleketleri meşru davalarında Türkiye'nin anlayış ve desteğini görebilirler." ifadesiyle Arapların yanında yer aldığını açıkça belirtmiştir. Türkiye'de sağ ve sol çevreler Araplara karşı izlenecek politikada birleşmişlerdir (**Olaylarla...**, 1987: 534).

Orta Doğu buhranını yakından ve dikkatle takip eden Hükûmet, bu amaçla bazen Arap ülkelerinin büyükelçileriyle de görüşmeler yapmıştır (**Zafer**, 24 Mayıs 1967). Basında çıkan haberlere göre Türkiye, son zamanlarda Arap dünyası ile artan dostluk ilişkilerinin zedelenmemesini temin amacıyla Arapları desteklemiştir. Haberde "Türkiye'nin bir tek İsrail için Arap âlemini feda etmeyeceği" yazılmıştır (**Zafer**, 26 Mayıs 1967). Basında Türkiye'nin Arapları desteklemesi gerektiğine dair çıkan haberlerin çoğu Türkiye'nin Araplara yakın olmasından ziyade Kıbrıs meselesi gibi uluslararası sorunlarda yalnız kalmamak amacıyla böyle davranılmasını açıkça olmamakla birlikte ima etmektedirler.

Basında Türkiye'nin Orta Doğu politikasının nasıl olmasına dair yazılar çıkarken Bakanlar Kurulu, 27 Mayıs'ta yaptığı toplantıda Orta Doğu buhranını görüşmüş, Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla yayımladığı bildiriyle Türkiye'nin tutumunu açıklamıştır. Bildiride; "Hükûmet, Orta Doğu buhranının gelişmesini büyük bir dikkatle izlemektedir. Bölgede barış ve güvenliğin hâkim olmasına büyük önem atfeden ve bu yolda her zaman elinden gelen gayreti sarfetmekten geri kalmamış olan Türkiye'nin barışı tehdit edici durumların meydana gelmesinden ciddi endişe duyacağı tabiidir. Türkiye, barışın ihlaline yol açacak bütün hareketlerden kaçınılması lüzumuna kani bulunarak, buhrana son verecek gayretleri desteklemektedir. Türk Hükûmeti, her zaman olduğu gibi, bu kerre de buhrana sebebiyet veren durumun mütelaasında, Birleşmiş Milletler yasası ile hak ve adalet prensiplerine dayanmak gerektiği inancındadır. Bu arada Hükûmetimiz, komşuları ile iyi dostluk münasebetleri çerçevesi içinde Türkiye ile Arap memleketler arasında mevcut yakın ilişkileri de gözönünde bulundurmaktadır."

denilmekle, anlaşmazlığın barışçı yollardan çözümlenmesi istenmiştir (**Hürriyet**, 29 Mayıs 1967). Bildirideki “mevcut yakın ilişki” sözü ile üstü kapalı olarak Arap ülkelerinin desteklediği belirtilmektedir (**Olaylarla...**, 1987: 535). Gazete haberlerine bakıldığında da Hükûmet’in bildiriyle Arap ülkelerini desteklediği sonucuna varılabilir. Çıkan haberler Türkiye’nin Arapları desteklediği şeklindedir. Ayrıca Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, Irak Cumhurbaşkanı’na yazdığı mektupta da Türkiye’nin Arap dünyasını desteklediğini bildirmiştir (**Zafer**, 30 Mayıs 1967). Millî Türk Talebe Birliği de yayımladığı bir bildiriyle Türk yüksek öğrenim gençliğinin Arap-İsrail çatışmasında Arap ülkelerini desteklediklerini açıklamışlardır (**Zafer**, 1 Haziran 1967). Yurttaş diye başlayan bildiriye açıkça Araplara destek belirtilmiş, bu savaşın Arapların İsrail’e karşı yaptığı bağımsızlık savaşı olduğu, bu savaşın iki tarafa da silah satan “emperyalistlerin” yararına olduğu, Kıbrıs meselesinin Arap ülkelerinin desteğine bağlı olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca Türkiye’deki NATO üslerinin Arap ülkelere karşı kullanılmaması istenmiştir. Türk Halkı’nı ve Millet Meclisi Üyelerini Arap ülkelerini desteklemeye çağıran bildiri “Mutlu ve güzel günler Türk ulusundur.” ifadeleriyle sona ermektedir (**Millî Türk...**, 1967).

Türk Hükûmeti buhranla ilgili resmî görüşünü 27 Mayıs’ta ilan etmişti. Bildirinin yanı sıra Hükûmet yetkilileri Türkiye’deki NATO üslerinin Türkiye’nin izni olmadan kullanılmayacağını da ifade etmişlerdir (**Hürriyet**, 29 Mayıs 1967). Bu üsler konusu savaş döneminde daha fazla gündeme gelecektir.

B. Savaşın Seyri

1967 Arap-İsrail savaşı 5 Haziran günü sabah erken saatte İsrail uçaklarının Mısır hava üslerine yaptığı ani saldırısıyla başlamış, 10 Haziranda ateşkesin kabulüyle sona ermiştir. Türk basınında birçok gazetenin “84 saatlik savaş” olarak değerlendirdikleri 1967 savaşı, Mısır’ın “beklediği” gibi İsrail tarafından yıldırım taarruzuyla başlamıştır. Bu taarruzda İsrail Mısır uçaklarının 393’ünü yerde kullanılmaz hâle getirmiş, ilk günkü mücadelede Mısır’ın uçak kaybı 416 olmuştur. Aslında İsrail’in bu saldırısıyla “uç saat içinde” kazandığı savaş, fiilî olarak İsrail ile Mısır, Ürdün ve Suriye arasında olmuştur. Basında savaşla ilgili haberler savaş boyunca her gün en önemli haber olarak yer almıştır. Biz burada basında çıkan haberleri gün gün inceleyeceğiz.

1. Savaşın Birinci Günü

İsrail tarafından “yaşamak veya yok olmak” şeklinde algılanan savaş (**İsrail Dışişleri...**, 1968: 20), yukarıda belirtildiği gibi İsrail’in 5 Haziran sabahı ani saldırısıyla başlamıştır. Gazeteler savaşın başladığını haber vermekle birlikte kimin başlattığı noktasında yeterli bir bilgi verememektedir. Savaş “Araplarla İsrail Arasında Savaş Başladı” (**Zafer**, 6 Haziran 1967), “Savaş Başladı” (**Milliyet**,

6 Haziran 1967), “Orta-Doğu’da Harp” (**Hürriyet**, 6 Haziran 1967), “Arap-İsrail Savaşı Başladı” (**Terciman**, 6 Haziran 1967) gibi büyük puntolarla sürmanşetten okuyucularına duyurulmuştur. **Zafer** gazetesinin yarım sayfa ayırdığı haberde 42 İsrail, 10 Mısır uçağının düşürüldüğü, Necef Çölü’nde şiddetli çarpışmaların olduğu yazılmıştır. Aslında **Zafer** gazetesi ilk gün savaştan ziyade iç politikaya daha fazla ağırlık vermiştir denebilir. Zira 5 Haziran tarihli gazetenin “başmakale” kısmında Füzuran Tekil “YTP’nin Durumu” isimli bir yazı kaleme almıştır. **Zafer**’in ilk sayfasının yarısı iç siyasi meselelere ayrılmıştır.

Türk basını savaşın ilk günü yaşananları haritalar eşliğinde göstermiş, tarafların askerî durumu hakkında bilgi vermiştir. Her gazetenin askerî güç hakkında verdikleri bilgiler çoğunlukla birbirini tutmamaktadır. Milliyet gazetesinde Mehmet Ali Birand’ın verdiği rakamlar Londra’daki “Stratejik İlimler Akademisi”ne dayandırılmaktayken **Akşam** gazetesinde sayıların nereden alındığına dair bir bilgi yoktur (**Akşam-Milliyet**, 6 Haziran 1967). Buna iki gazeteye göre tarafların asker sayısı, tank ve uçak sayıları şöyledir:

ÜLKE	ASKER SAYISI		TANK SAYISI		UÇAK SAYISI	
	Akşam Milliyet		Akşam Milliyet		Akşam Milliyet	
İsrail	280.000	350.000	700	1000	450	350
Mısır (BAC)	300.000	270.000	1200	1000	500	550
Suriye	80.000	85.000	400	600	150	130
Irak	100.000	80.000	400	400	200	200
Ürdün	50.000	50.000	250	200	50	50
Lübnan	12.000	-	130	-	40	-
Suudi Arabistan	50.000	200.000	150	500	40	78

Basında Arap-İsrail savaşı hakkındaki tarafların iddiaları genellikle ayrı ayrı verilmiştir. İsrail’in Mısır’ı, Mısır’ın da İsrail’i savaşı başlatan taraf olmakla suçladığı haberlerde, Ürdün, Suriye, Irak, Lübnan ve Mısır kuvvetlerinin İsrail’e karşı 5 Haziran günü Türkiye saatiyle saat 11.05’te harekete geçtiği, savaşın akşama doğru İsrail birliklerinin lehine geliştiği, Sina Çölü’ndeki İsrail birliklerinin Mısır topraklarına girerek ilerlemeye başladığı belirtilmiştir (**Milliyet**, 6 Haziran 1967).

İsrail uçakları Mısır’ın çeşitli bölgeleriyle başkent Kahire’yi bombalarken Arap uçakları da İsrail’in askerî hedeflerine ve petrol bakımından önemli Hayfa’ya bomba yağdırmışlardır. Gazze ve Kudüs’te çok şiddetli çarpışmalar olmuştur (**Hürriyet**, 6 Haziran 1967). Arapların “Tel Aviv’de buluşalım, intikam saati geldi. Savaşın ilk kurşununu İsrail sıktı. 70 İsrail uçağını düşürdük.” sözlerine karşılık

İsrail, “Tel Aviv İsrail’indir. Necef’te Mısır kuvvetleri geriliyor. Mısır’ın yaptığı ani hücum İsrail’i gafil avlayamadı. 150 Mısır uçağını düşürdük.” diye karşılık veriyordu (**Tercüman**, 6 Haziran 1967). Mısır silahlı kuvvetleri yayınladıkları bir bildiriye İsrail kuvvetlerinin saat 9. 00’da Mısır’a karşı karadan ve havadan geniş çaplı bir “tecavüze” giriştiği, Mısır’ın bu tecavüze karşı koymak için harekete geçtiğini bildirmiştir (**Milliyet**, 6 Haziran 1967). **Milliyet** gazetesi savaş haberlerini en ayrıntılı veren gazetelerden biridir. Gazete cephe cephe savaşı vermiş, İsrail ve Arap taraflarının görüşlerini de yansıtmıştır. Bir yandan İsrail Başbakanı Eşkol’un “havadaki üstünlüğümüz tartışma kabul etmez.” dediği, hiçbir ülkenin İsrail’i bu defa fiilen desteklemediği, hava çarpışmalarında Mısır, Ürdün ve Suriye hava kuvvetlerine kesin bir darbe indirildiği haberi verilirken; diğer taraftan Mısır Silahlı Kuvvetler Komutanı’nın Mısır kuvvetlerinin İsrail topraklarına girmeye başladığı, İsrail saldırılarının püskürtüldüğü haberleri yer almıştır.

Savaşı ayrıntılı veren diğer bir gazete olan **Akşam** gazetesinde savaşın sabah saat 7.30’da İsrail uçaklarının Mısır’a saldırısı ile başladığı, İsrail’de genel seferberlik ilan edildiği, Ürdün kuvvetlerinin Kudüs’ün İsrail tarafına ilerlemeye devam ettiği bildirilmiştir. Dikkati çeken bir haber ise, Papa VI. Paul’un Kudüs’ün “açık şehir” ilan edilmesini istemesidir (**Akşam**, 6 Haziran 1967).

1967 Arap-İsrail savaşı, 5 Haziran sabahı Kahire saatiyle sabah 8. 45’te İsrail uçaklarının Mısır havaalanlarına yaptığı “sürpriz” bir baskınla başlamıştır. İsrail, Mısır’ın hiç beklemediği ancak, ani bir baskın yapabileceğini bildiği bölgeden değil, Akdeniz üzerinden batıya oradan da güneye ve doğuya yönelmiş ve hava alanlarını bombalamıştır (Armaoğlu, 1994: 248-249). **Milliyet** yazarı Abdi İpekçi’ye göre bu savaş sürpriz değildir. Çünkü savaşın başlayacağı birkaç gün önceden kesinlikle bellidir. Bu savaş diplomatik çabalar başarılı olamadığı takdirde “şimdilik zayıf görülmekle birlikte” bir üçüncü dünya savaşına dönüşebilir (**Milliyet**, 6 Haziran 1967). Benzer bir düşünce **Akşam** gazetesinde de dile getirilmiştir. “Yorum” köşesinde yayımlanan “Buhrandan Savaşa” başlıklı yazıda; savaşı kimin başlattığının gelen haberlerden çıkartmanın imkânının olmadığı, savaşın “Orta Doğu petrolü ve emperyalist devletlerin çıkarları uğruna çıktığı” belirtilmiş ve bu savaşın üçüncü dünya savaşına dönüşme tehlikesinin her zamankinden çok olduğu ifade edilmiştir (**Akşam**, 6 Haziran 1967).

ABD, İngiltere ve Batı Almanya savaşta tarafsız kalacaklarını açıklamalarına rağmen (**Akşam**, 6 Haziran 1967), Sovyetler Birliği İsrail’i tecavüzle suçlayarak askerî harekâtın kayıtsız şartsız durdurulmasını istemiştir. Sovyet Hükûmeti Araplara mutlak destek sağlayacağını da bildirmiştir (**Milliyet**, 6 Haziran 1967). Bu arada **Milliyet** gazetesi Akdeniz’deki Amerikan, İngiliz ve Rus askerî gücü hakkında da bilgi vermektedir. Bilgiye bakıldığında Amerikan askerî gücünün Sovyetler Birliği ve İngiltere’den daha üstün olduğu görülmektedir.

Savaşın çıkması üzerine BM Güvenlik Konseyi, 5 Haziran sabahı İsrail ve Mısır delegelerinin isteği üzerine olağanüstü bir toplantı yapmış, ancak bir sonuca varılamamıştır (**Tercüman**, 6 Haziran 1967). Hindistan sunduğu bir teklifte tarafların savaştan önceki sınırlarına dönmelerini istemiş, ancak bazı üyelerin savaş öncesi duruma dönülmesine yanaşmadıkları için bir sonuç alınamamıştır. Sovyetler Birliği Hindistan'ın teklifini desteklerken ABD bu konunun bir kenara bırakılmasını istemiştir (**Milliyet**, 6 Haziran 1967).

2. Savaşın İkinci Günü: Gazeteler 6 Haziran tarihli savaşın ikinci gününü “kanlı savaş: binlerce ölü ve yaralı var” (**Tercüman**, 7 Haziran 1967) “Süveyş kapatıldı” (**Zafer**, 7 Haziran 1967), “İsrail Gazze’yi ve Kudüs’ü aldı” (**Milliyet**, 7 Haziran 1967) manşetleriyle okuyucularına duyuruyordu. Savaşta İsrail üstünlüğü ele geçirmiş, Mısır’dan Gazze, El Arış, Hanyunis ve Bafrafah alınmıştır. El Arış, Mısır’ın önemli bir hava üssü olmakla birlikte Akdeniz sahilindeki demiryolunun da başlangıç noktasıdır. Gazetelere yansıyan habere göre Mısır, bu gerilemeyi kabul etmemekte ve İsrail’in 30 tankının tahrip edildiğini duyurmaktadır. Mısır İsrail saldırılarıyla batacak bir geminin uzun bir süre Süveyş Kanalı’nı kapatabileceği gerekçesiyle Süveyş Kanalı’nı kapatmıştır (**Akşam-Milliyet**, 7 Haziran 1967). Ürdün cephesinde ise, Kudüs’te göğüs göğüse süngü savaşlarının devam ettiği, ancak İsrail’in Kudüs’ü ele geçirdiği bildirilmiştir. Ayrıca İsrail tarafından Ürdün’den Latron, Cenin ve Kalikilya alınmıştır (**Milliyet**, 7 Haziran 1967).

Mısır, İsrail’in ilerlemesinden Amerika ve İngiltere’nin büyük çapta hava müdahalesini sorumlu tutmuş, Ürdün sözcüsü de, Ürdün üzerinde bir Amerikan avcı uçağının düşürüldüğünü söylemiştir. ABD ve İngiltere bu iddiaları kesinlikle reddetmişlerdir (**Akşam**, 7 Haziran 1967). Basında Mısır’ın bu şekilde davranmakla yenilginin sorumluluğunu üzerinden atmamak isteyerek “mızıkacılık” yaptığı dile getirilmiştir (**Tercüman**, 8 Haziran 1967). İngiltere ve Amerika’nın savaşta İsrail’i desteklemelerinden dolayı 6 Hazirandan itibaren Irak, Suriye, Cezayir ve Kuveyt bu iki devlete petrol sevkiyatını durdurmuştur. İngiltere Başbakanı Harold Wilson, Avam Kamarası’nda yaptığı konuşmada Arapların bu tavrını bir şantaj olarak değerlendirmiş ve İngiltere’nin petrol konusunda bu şantaja boyun eğmeyeceğini söylemiştir (**Milliyet**, 7 Haziran 1967).

Savaşın Arapların aleyhine gelişmesi karşısında harekete geçme ihtiyacı hisseden Sovyetler Birliği, 6 Haziran sabahı Kremlin’de bütün Sovyet yöneticilerinin katıldığı üç saat süren olağanüstü bir zirve toplantısı yapmış, toplantı sonrası yayımlanan bildiri de İsrail’in savaşa başladığı sınırlara çekilmesini istemiştir. ABD Dışişleri Bakanı Dean Rush ise; Amerika’nın tarafsızlığının savaşa kayıtsız kalacağı anlamına gelmediğini açıklamış, Fransa eğer bloklar arasında bir savaş çıkarsa Amerika’yı destekleyeceğini bildirmiştir (**Milliyet**, 7 Haziran 1967). Bu

olaylar üzerine BM Güvenlik Konseyi'nde ilk günkü anlaşmazlık ikinci gün giderilmiş, Sovyetler Birliği ile ABD'nin anlaşması üzerine içinde eski mevzilere dönmek şartının olmadığı ateşkes kararı onbeş üye ülke tarafından oy birliğiyle kabul edilmiştir (**Hürriyet**, 7 Haziran 1967).

3. Savaşın Üçüncü Günü

Savaşın üçüncü gününü “İsrail ordusu Süveyş'e ulaştı”, “İsrail ordusu Süveyş'te”, “Süveyş düşüyor” gibi manşetlerle okuyucularına duyuran gazeteler, artık savaş hakkında daha doğru bilgiler almaktadırlar. İncelediğimiz gazetelerin tamamının birbirine çok benzeyen başlık ve içerikleri yayımlaması bu düşüncemizi doğrular mahiyettedir.

Basında yer alan bilgilere göre Ürdün, BM'nin ateşkes çağrısını kabul ederken Mısır, Irak, Suriye ve İsrail reddetmiştir (**Zafer**, 8 Haziran 1967). İsrail, Sina'da Şarm el Şeyh'i ele geçirerek Akabe Körfezi'ndeki ablukaya son vermiştir. Ürdün'den Kudüs'ü tamamen alan İsrail, Ramallah ve Nablus'u da ele geçirmiştir (**Hürriyet**, 8 Haziran 1967). Kudüs'ün İsrail'in eline geçmesi üzerine binlerce Arap mallarını bırakıp şehri terk etmiş, Ürdün'ü göre İsrail bu savaşta “kadın ve çocuklara da” ateş açmıştır (**Tercüman**, 8 Haziran 1967). Mısır'da Kahire Radyosunun cephelede büyük zafer kazanıldığını ileri sürmesine rağmen başkent in Asuvan'a nakli düşünülmüş, Tunus savaş uçakları Kahire'ye gelmiştir (**Akşam**, 8 Haziran 1967).

İsrail Genel Kurmay Başkanı Tümgeneral İzak Rabin, Mısır'ın tamamen yenilgiye uğratıldığını, Süveyş Kanalı'na kadar olan geniş bölgenin İsrail'in eline geçtiği, Mısır kuvvetlerinin Süveyş Kanalı'nın gerisine çekilmeye çalıştığını bildirmiştir. Kudüs'ün tamamen işgali sonrası buraya gelen İsrail Savunma Bakanı Moşe Dayan, Ağlama Duvarı önünde “ikibin yıllık rüyamız gerçekleşti, buraya döndük, bir daha ayrılmayacağız.” demişti (**Milliyet**, 8 Haziran 1967).

Savaşın İngiltere ve ABD'yi sorumlu tutan Sudan, Mısır, Irak, Suriye, Yemen ve Cezayir'in ardından Lübnan ve Moritanya da 7 Haziranda bu iki devletle diplomatik ilişkilerini kesmiştir. Irak, Kuveyt ve Cezayir'den sonra Suudi Arabistan ve Libya da bu devletlere petrol satmama kararı almıştır. ABD Başkanı Johnson, savaşın olası bir petrol buhranına yol açabileceğini dikkate alarak, başlıca Amerikan petrol şirketlerinin temsilcilerini olağanüstü tedbir planları hazırlamak üzere Washington'a çağırmıştır (**Milliyet**, 8 Haziran 1967).

BM, 6 Hazirandaki ateşkes çağrısına uyulmaması üzerine bu defa tarafların 7 Haziranda saat 20.00'ye kadar ateşkes yapmalarını isteyen bir kararı kabul etmiştir. Türk basınında Mısır'ın yenilmesine rağmen 6 Hazirandaki ateşkesi kabul etmemesi anlamlı bulunmuş, bunda Sovyetlerin yardıma gelebileceği

beklentisinin etkili olduğu ifade edilmiştir (**Milliyet**, 8 Haziran 1967). Başka bir yorumda ise sorununun ateşkesi kabul etmekle bitmeyeceği İsrail’in kabulü, mülteciler meselesinin çözümü gibi önemli sorunların çözülmesi gerektiği belirtilmiştir (**Akşam**, 8 Haziran 1967).

4. Savaşın Dördüncü Günü

Mısır’ın BM Güvenlik Konseyi’nin 7 Haziran tarihli ateşkes çağrısını “diğer tarafın da kabul etmesi” şartıyla kabulü üzerine Mısır-İsrail cephesinde ateşkes sağlanmıştır. “Arap-İsrail Harbi Durdu” (**Hürriyet**, 9 Haziran 1967), “Mısır ateşkesine evet dedi” (**Tercüman**, 9 Haziran 1967), “Ateş Kesildi” (**Milliyet**, 9 Haziran 1967) başlıklarıyla verilen haberlerde 8 Haziran günü Mısır ile İsrail arasında yapılan savaşta, Mısır’ın, kendisinin ikinci savunma hattına saldıran İsrail ileri harekâtını yer yer durdurduğu, İsrail zırhlı birliğini imha ettiği gibi yazılar yer almıştır. İsrail bu dört günlük savaş boyunca 441 Arap uçağını düşürdüğünü iddia etmiştir (**Milliyet**, 9 Haziran 1967). Gün boyu devam eden savaşta Mısır’ın ateşkesi kabulü üzerine buradaki savaş 8 Haziran akşamı sona ermiştir. Basında bu olay Mısır’ın “Tel Aviv’de buluşalım” sözlerine İsrail’in “Kahire’de buluşalım” diyerek cevap verdiği şeklinde yorumlanmıştır (**Tercüman**, 9 Haziran 1967).

Ürdün cephesinde 7 Haziran saat 22. 00’den itibaren ateş kesilirken (**Akşam**, 9 Haziran 1967), Mısır cephesinde de 8 Haziranda ateşkes sağlanmıştır. Mısır’ı ateşkesine Sovyetler Birliği’nin zorladığı iddia edilmiştir (**Hürriyet**, 10 Haziran 1967). Mısır’ın ateşkesi bu defa kabulü basın tarafından Mısır’ın Sovyet yardımından ümidini kesmesi olarak algılanmış (**Milliyet**, 9 Haziran 1967) bu savaşın bir Arap-İsrail savaşından ziyade büyük devletlerin çıkar (**Zafer**, 9 Haziran 1967) ve silah satma (**Akşam**, 9 Haziran 1967) savaşı olduğu dile getirilmiştir. Mısır’ın da savaştan çekilmesiyle İsrail’in karşısında şimdi sadece tek cephe olarak Suriye kalmıştır.

1967 Arap-İsrail savaşı sadece cephelerde ceryan etmemiştir. Medya da bütün gücüyle bu savaşta kullanılmıştır. Araplarla İsraililer radyo ve televizyonlarında savaşı kendi açılarından ele almış, ele geçirdikleri savaş esirlerinin resimlerini kullanmışlardır. Türk basınında da bu resimlere savaş boyunca rastlanmaktadır. Arap ve İsrail esirlerinin resimleri, düşürülen uçakların enkazları, savaşta ölenlerin resimleri en fazla kullanılan resimlerdir. Bu arada İsrail istihbaratı da her fırsatı çok iyi değerlendirmiştir. İsrail gizli servisi 6 Haziran sabahı mahalli saatle 04.50’de Mısır Başkanı Nasır ile Ürdün Kralı Hüseyin’in bir telefon konuşması yaptığını tespit etmiştir. Konuşmada yenilginin sorumluluğunun Amerika ve İngiltere müdahalesine bağlama kararı alındığı belirtilmiştir. İsrail bu görüşmeyi düzenlediği basın toplantısında açıklamıştır (**Milliyet**, 9 Haziran 1967).

Savaşta yanlışlıkla vurulan hedefler de olmuştur. Nitekim İsrail uçakları 8 Haziranda Sina Yarımadası'nın kuzeyinde bulunan Amerikan Donanması'na ait "Liberty" adlı gemiye yanlışlıkla saldırmış, olayda 10 Amerikalı gemici ölürken 75'i de yaralanmıştır. İsrail bu olaydan dolayı ABD'den resmen özür dilemiştir (**Hürriyet**, 9 Haziran 1967). Bu arada Amerika Akdeniz'deki 6. Filosu'nu yakından takip eden Sovyet gemisine kendisini gözetlemekten vaz geçmesi ihtiarında bulunmuştur (**Akşam**, 9 Haziran 1967).

5. Savaşın Beşinci Günü

Ürdün'ün 7, Mısır'ında 8 Haziranda ateşkesi kabul etmesiyle İsrail, Suriye ile karşı karşıya kalmıştır. Savaşın beşinci ve altıncı günleri Suriye cephesinde geçmesine rağmen, gazetelerde bu cepheden ziyade Mısır ile ilgili haberler daha geniş yer almıştır. **Milliyet** ve **Tercüman** "Nasır İstifa Etti." başlığını kullanırken, **Akşam** "Nasır Düşürüldü." diye başlık atmıştır. **Akşam** gazetesi bu başlığın altında verdiği haberde Nasır'ın düşürülmediğini, istifa ettiğini yazarak kendi kendizi tekzip etmiştir.

Mısır Devlet Başkanı Nasır, 9 Haziran akşamı radyo ve televizyondan yaptığı konuşmada, "ağır bir yenilgiye uğradıkları"nı ifadeyle "Hükûmet ve ordudaki bütün resmî görevlerimi kesinlikle bırakmaya ve halkın saflarına dönerek, görevime onlarla birlikte devam etmeye karar verdim." diyerek istifasını açıklamıştır (**Tercüman**, 10 Haziran 1967). Nasır, yenilgideki sorumluluğu üzerine almakla birlikte, yenilmelerine İsrail'e Amerika ve İngiltere'nin yardım etmelerinin sebep olduğunu da belirtmiştir (**Milliyet**, 10 Haziran 1967). Nasır'ın istifasıyla birlikte Mareşal Amr ve Savunma Bakanı Şemseddin Badran da görevlerinden çekilmiştir. Başkan Nasır'ın istifa haberinden sonra halk sokaklara dökülmüş, Kahire'de "Nasır'ı İstiyoruz. Emperyalizm Kahrolsun!" sloganlarıyla gösteriler yapmışlardır. Gösterilerin ülke geneline yayılması üzerine Nasır, 10 Haziranda istifasını geri almıştır.

Basında yer alan savaş haberleri arasında Mısır, Suriye, Ürdün, Kuveyt, Cezayir, Irak, Sudan, Suudi Arabistan, Fas, Libya, Lübnan ve Yemen'den oluşan 12 Arap devleti ile İsrail arasında yapılan savaşın "84 saat" sürdüğü, ateşkesi Kuveyt ve Cezayir'in kabul etmediği hatta Cezayir'in "Ya zafer ya ölüm!" parolasıyla hareket ettiği belirtilmiştir (**Tercüman**, 10 Haziran 1967). Cezayir her ne kadar böyle demiş olsa da savaş bitmiş şimdi sıra diplomasi savaşına gelmiştir.

İsrail'in, Mısır'ın ateşkesi kabul etmesiyle Suriye cephesiyle karşı karşıya kaldığını daha önce belirtmiştik. İsrail masaya oturmadan önce güçlü oturabilmek için planladığı hedeflere ulaşmaya çalışmıştır. 9 Haziran sabahı Suriye cephesinde saldırıya geçen İsrail, akşama doğru bu cephede birçok gedikler açmıştır (**Akşam**, 10 Haziran 1967). BM üçüncü defa tarafları ateşkese davet etmiştir.

İsrail'in ateşkesi kabul etmemesi üzerine Sovyetler Birliği, Moskova'da bir komünist zirvesi toplamıştır. Zirveye Sovyetlerin yanı sıra Bulgaristan, Macaristan, Doğu Almanya, Polonya ve Yugoslavya Komünist Parti liderleri ile Sovyetler Birliği Başbakanı Aleksî Kosigin de katılmıştır. Zirve sonucunda İsrail birliklerinin Arap topraklarından 1949 sınırına çekilmesi istenmiş, aksi takdirde bazı zorlayıcı tedbirlere başvurabilecekleri ihtarı yapılmıştır (**Hürriyet**, 10 Haziran 1967).

Bu notaya rağmen İsrail, işgal ettiği yerlerde yerleşmeye yönelik hareketler içine girmiştir. İşgal ettiği Kudüs'e vali tayin etmiş, bu vali Kudüs'te bütün dini faaliyetlere izin verileceğini açıklamıştır. İsrail Kudüs'teki dini tapınakları tamir etme kararı almış, bu amaçla Kudüs Belediyesi 20 milyon dolar para ayırmıştır (**Milliyet**, 10 Haziran 1967). İsrail Enformasyon Bakanı Galili, İsrail'in savaş alanında kazandığını siyaset alanında kaybetmeyeceğini söylemiştir. Galili 1949 anlaşmasıyla İsrail'in "katlanmak zorunda kaldığı" "gayri mantıklı" bir sınırın ortaya çıktığını şimdi ise bu sınırların kesin bir şekilde tespit edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. İsrail Eski Başbakanı Ben Gurion'da İsrail'in acil olarak ele geçirdiği Hebron (Halilürrahman) bölgesinde, Şeria nehrinin batı kıyısında, Kudüs'te yerleşim yerleri kurulmasını istemiş, bu suretle "Yahudilere ait olan bu topraklardan çıkmamaya kararlı" olduklarının dünyaya gösterilmesi gerektiğini söylemiştir (**Akşam**, 10 Haziran 1967). İsrail, başta Kudüs olmak üzere işgal ettiği yerlerden çıkmayacağını pek çok kez ifade etmiştir. İsrail'in bu tavrı Arapların iddia ettikleri "İsrail'in emperyalist emeller peşinde koştuğu" iddialarına hak kazandırmaktadır. İsrail'in başka taleplerde de bulunacağı haberleri "uzlaşmanın güç olacağını" göstermektedir (**Milliyet**, 10 Haziran 1967).

Türk basını savaşın beşinci gününde, artık kazananın belli olmasından dolayı savaşın başka boyutlarıyla da ilgilenmeye başlamıştır. Nitekim basına göre bu savaş 10 milyar dolara mal olmuş, savaşta 650 uçak, 850 tank tahrip edilmiştir. Savaşta sadece Ürdün'ün insan kaybı 15. 000'den fazladır (**Milliyet**, 10 Haziran 1967).

6. Savaşın Altıncı ve Son Günü: Basında savaşın son günü yani 10 Haziran ile ilgili haberler İsrail-Suriye savaşı ve Nasır'ın istifasını geri almasıyla ilgilidir. İsrail, 10 Haziran sabahı yeniden harekete geçmiş, Kuneytra şehrini ele geçirmiş ve böylece Şam'a yaklaşmıştır (**Zafer**, 11 Haziran 1967). Şam Radyosuna göre İsrail bu savaşta "napalm bombası" kullanmak suretiyle Kuneytra'yı almıştır (**Akşam**, 11 Haziran 1967). Sovyetler Birliği İsrail'i saldırgan taraf olarak ilan etmiş, Araplara karşı saldırıya girişmiş olmakla resmen suçlamıştır. İsrail, BM'nin üçüncü defa yaptığı ateşkes çağrısını kabul ettiğini Türkiye saatiyle 17.00'da açıklamış (**Milliyet**, 11 Haziran 1967), böylece altı gün süren savaş sona ermiştir.

Savaşın son günü ile ilgili basında yer alan diğer bir haber de Mısır Devlet Başkanı Nasır'ın istifasını geri almasıdır. Nasır, “yalvarma nümayişleri” karşısında dayanamamış ve “istifada kararlıydım. Fakat milletin dinleyememezlik edemeyeceğim sesi karşısında görev başında kalmayı kararlaştırdım” diyerek istifasını geri almıştır (**Milliyet**, 11 Haziran 1967). Nasır'ın istifasını geri almasında Sovyet liderlerinin etkili olduğu iddia edilmiştir (**Akşam**, 12 Haziran 1967).

7. Savaş Sonrası: Türk basınında savaş sonrası değerlendirmeler, İsrail ve Arapların istekleri, BM toplantısı ile ilgili konular yer almıştır. Tebliğimizin konusu “altı gün” savaşları ile sınırlı olduğundan burada Türkiye'nin tutumunun anlaşılmasında faydası olması açısından kısa bir özet verilmiştir.

Türk basını savaş sonrası yaptığı değerlendirmelerde artık savaşın İsrail tarafından başlatıldığını kesin bir şekilde ifade etmektedir. İsrail'in hedefe ulaşmak için “fazla ölü” vermekten çekinmediği, sivil halka ateş açtığı ve napalm bombası kullandığı iddia edilmiştir (**Akşam**, 11 Haziran 1967). Basında yer alan haberlerden biri İsrail'in barış şartlarıdır. Buna göre İsrail, Kudüs'ün tamamı, Süveyş'ten serbest geçiş, Akabe Körfezi'nden istifade etme şartlarını öne sürecektir (**Hürriyet**, 12 Haziran 1967). Başka bir habere göre ise İsrail, tüm Araplar tarafından tanınması ve 1949'daki sınırın yeniden gözden geçirilmesi taleplerinde bulunacaktır (**Milliyet**, 12 Haziran 1967). Haberlere göre İsrail'in toprak talebinin olacağı aşikârdır. Nitekim İsrail Başbakanı Eşkol, parlamentoda yaptığı bir konuşmada; “hiç kimse eski duruma döneceğimizi sanmasın. Eski duruma dönmeyeceğiz.” ifadeleriyle bu isteği belirtmiştir (**Milliyet**, 13 Haziran 1967). Savunma Bakanı Moşe Dayan da İsrail'in Gazze ve Batı Ürdün'den asla çekilmeyeceği, serbest geçiş hakkı verildiği takdirde Süveyş ve Akabe Körfezi'nden çekilebileceklerini söylemiştir (**Akşam**, 13 Haziran 1967).

Savaşı kaybeden Arap ülkeleri Sovyetler Birliği'nin yardımıyla masada kazanmak düşüncesindedir. Nitekim Sovyetlerin BM Güvenlik Konseyi'ne sunduğu “İsrail saldırısının yerilmesi” teklifi 11 çekimsere karşı 4 oyla reddedilmiştir. “İsrail kuvvetlerinin işgal ettikleri Arap topraklarından derhâl ve hiçbir şart ileri sürmeden çekilmesi” teklifi ise bu defa 9 çekimsere karşı 6 oyla reddedilmişti (**Milliyet**, 15 Haziran 1967). Bunun üzerine Sovyetler Birliği, BM Genel Kurulu'nun toplantıya çağrılmasını istedi. 17 Haziranda toplanan BM Genel Kurulu, 5 Temmuz'a kadar 25 toplantı yapmış, hiçbir neticeye varamamakla birlikte mülteciler meselesi ve Kudüs ile ilgili bazı kararlar almıştı. İsrail barış şartları içinde Kudüs'ün bir Musevi şehri olarak kabulünü istiyordu (**Zafer**, 19 Haziran 1967). İsrail, Kudüs'te bir dizi yeni düzenlemeler yapmış, böylece Kudüs'ü kendi toprağı saymıştı. İsrail'in bu kararı sert tepkilere neden olmuş, Amerika dahi eski Kudüs'ün ilhakını tanımamıştır (**Tercüman**, 30 Haziran 1967). BM Kudüs'teki yeni düzenlemeleri kabul etmemiştir.

Sovyetler Birliği Başbakanı Kosigin ile ABD Başkanı Johnson sorunu çözmek amacıyla bir araya gelmişler ancak, sorunu çözmede başarılı olamamışlardır (**Tercüman**, 25-26 Haziran 1967).

Savaşın kayıpları ile ilgili basında çıkan haberlere baktığımızda; İsrail 679 ölü, 255'i ağır olmak üzere 2563 yaralı vermiştir (**Akşam**, 13 Haziran 1967). Mısır'ın kayıpları resmen açıklanmamakla birlikte Sina yarımadasının ceset dolu olduğu ve bu cesetlerin bir kısmını akbabaların yediği (**Hürriyet**, 14 Haziran 1967), 10. 500 esir verdiği, işgal edilen Ürdün topraklarından 130.000 Arabin Doğu'ya göç ettiği belirtilmiştir (**Tercüman**, 16 Haziran 1967).

1967 Arap-İsrail savaşı Türk basınında iç siyasi gelişmeler ve Menderes'in mirası haberleri nedeniyle 11 Hazirandan itibaren manşet olma özelliğini kaybetmeye başlamıştır. 21 Hazirandan itibaren ise ara sıra manşet olmakla birlikte haberler genellikle kısa bir şekilde yer ayrılmıştır.

C. Arap-İsrail Savaşı ve Türkiye

Orta Doğu bunalımının başlaması üzerine Türkiye, sorunun barışçı yollardan çözümlenmesi taraftarı olduğunu 27 Mayıs 1967 tarihinde yaptığı bir açıklamayla belirtmiş, üstü kapalı da olsa Arapları desteklediğini bildirmiştir.

Türkiye, 5 Haziran sabahı başlayan Arap-İsrail savaşını saat 9.00'da öğrenmiş ve hemen Bakanlar Kurulu olağanüstü toplantıya çağırılmıştır. Bir buçuk saat süren toplantı sonrası Başbakan Süleyman Demirel, gazetecilerin sorularını cevaplamıştır. Demirel şöyle konuşmuştur: "Türkiye bir silahlı çatışmanın içinde olan bir memleket değil ki tedbirler alsın. Devletlerin vecibelerinin nasıl tayin edildiği bellidir. Türkiye'nin vecibelerinin ne olduğunu da bütün Türkiye efkâr-ı umumiyesi bilmektedir. Herkes içine gücüne devam etsin. Orta-Doğu bölgesinde daha önce başlamış olan ihtilaf, bir silahlı çatışma hâline gelmiştir. Ümit ederiz ki bu silahlı çatışma, kısa zamanda sulha çevrilebilsin. Hükümet olayları gayet dikkatle takip ediyor. Tabii ki takibe devam edecektir."

Demirel, konunun Millî Güvenlik Kurulu'nda görüşülmesinin söz konusu olmadığını, muhalefet liderleriyle görüşülmesinin de řu anda düşünülmediğini söylemiştir (**Hürriyet**, 6 Haziran 1967). Başbakan Demirel'in sözlerine bakıldığında Türkiye'nin savaşı bir sürpriz olarak görmediği, Türkiye'nin savaştan etkilenmeyeceği, savaşın kısa sürede barışla sonuçlanacağı düşünceinde olduğunu görmekteyiz. Hatta Hükümet'in bu savaşı fazla önemli görmediği gibi bir düşünce içinde olduğunu da sorunun muhalefet ve Millî Güvenlik Kurulu'nda görüşülmesine gerek olmadığı sözlerinden anlayabiliriz. Ancak ilerleyen tarihlerde sorun mecliste ve Millî Güvenlik Kurulu'nda da ele alınacaktır.

Dışışleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, savaş hakkında Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a bilgi vermek için Çankaya Köşkü'ne gitmeden önce gazetecilerle görüşmüş, Suriye sınırına askerî yığımak yapılmayacağını, Arapların Türkiye'den bir taleplerinin olmadığını söylemiştir. Çağlayangil, Türkiye'nin savaşa karşı bir tedbir alıp almayacağını soran basın mensuplarına "Türkiye'ye bir tecavüz mü var?" sorusuyla karşılık vermiş, bu konuda alınan bir karar olmadığını bildirmiştir. Nato'nun alarma geçeceği hakkındaki haber için de böyle bir durum olmadığını belirtmiştir (**Milliyet**, 6 Haziran 1967). Ayrıca Türkiye'deki üslerin Araplara karşı kullanılmasında herhangi bir "emrivakiyle" karşılaşılmayacağını da ifade etmiştir (**Cumhuriyet**, 6 Haziran 1967). Çağlayangil, gazetecilerin sorularını cevapladıktan sonra Cumhurbaşkanıyla görüşmek üzere Çankaya Köşkü'ne gitmiştir.

İhsan Sabri Çağlayangil, aynı gün Millet Meclisi'nde yaptığı konuşmada milletvekillerine Türkiye'nin savaş karşısındaki tutumunu anlatmıştır. Çağlayangil: "Hükümetimiz birkaç hafta evvel başlayan buhranın silahlı bir çatışmaya müncer olmaması ve ihtilafın diplomasi yolu ile sona erdirilmesi gayesiyle elinden gelen gayreti sarf etmiş ve bu maksatla ilgili taraflar nezdinde gerekli itidal tavsiyesinde bulunmuştur. Bu gayretimiz 27 Mayıs tarihli Hükümet açıklamasında belirtilen esaslar çerçevesinde yürütülmüştür. Gerek müttefiklerimizle, gerek komşularımızla bu mesele üzerinde geniş görüş teatisinde bulunulmuştur. Bu buhranın geniş ihtilaflara meydan vermeden kısa bir zamanda yatışacağını ümit ve temenni ediyoruz." diyerek, buhran hakkında müttefiklerle görüşmeler yapıldığını, durumun yakından ve dikkatle takip edildiğini söylemiştir (**Milliyet**, 6 Haziran 1967). Dışışleri Bakanı aynı görüşü 6 Haziranda Senato'da yaptığı konuşmada da tekrarlamıştır. Dışışleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil gibi Başbakan Demirel de Cumhurbaşkanı'na bilgi vermek üzere Çağlayangil'den sonra saat 17.00 de Çankaya Köşkü'ne gitmiştir (**Hürriyet**, 6 Haziran 1967). Bu arada Dışışleri Bakanlığı Orta Doğu'daki Türk vatandaşlarının durumlarının iyi olduğunu ve yakından izlendiğini kamuoyuna bildirmiştir (**Milliyet**, 6 Haziran 1967).

Bakanlar Kurulu 6 Haziran gecesi üç saat kırkbeş dakika süren ve gece saat 0.45'te sona eren bir toplantıyla Orta Doğu savaşını görüşmüştür. Toplantı sonrası Hükümet sözcüsü Seyfi Öztürk gazetecilerin sorularını cevaplamıştır. Seyfi Öztürk, "Türkiye'nin müsaadesi olmadan Amerikan üslerinin asla kullanılmayacağını" tekrarlamış ve "Tutumumuza tarafsızlık denemez, tarafsızlık da. Barışın tesisi için bütün gücümüzle çalışıyoruz. Gayet vakur, vatanperver bir tutum içindeyiz" demiştir (**Milliyet**, 7 Haziran 1967). Bu ifadelerle Hükümet savaş karşısındaki tavrının tarafsızlık olmakla birlikte 27 Mayıs'taki bildiride de açıklandığı gibi Araplara yakın olduğunu tekrarlamıştır.

Orta Doğu'daki savaş Bakanlar Kurulu toplantısının yanı sıra 8 Haziranda Genelkurmay Başkanlığı'nda düzenlenen bir toplantıda da görüşülmüştür. Kara ve Deniz Kuvvetleri Komutanlarının yurt dışında olmalarından dolayı katılmadıkları toplantıda konu ayrıntılı bir şekilde görüşülmüş, Cumhurbaşkanı savaşı hakkında bilgi verilmiştir. Toplantıda Türkiye'nin savaşı karşısında aldığı ve alması gerekli tedbirler görüşülmüştür (**Akşam**, 9 Haziran 1967).

Türkiye'deki siyasi partiler de Orta Doğu'daki savaş karşısında Hükümetin tarafsızlık politikasını desteklemiştir. CHP Genel Başkanı İsmet İnönü basına verdiği bir demeçte, "Orta Doğu'da İsrail'le Arapların barış içinde yaşamaları bizim başlıca dileğimizdir" demektedir ve Türkiye'nin "tam bir tarafsızlık" göstermekle bölge barışına hizmet edebileceğini belirtmektedir (**Akşam**, 7 Haziran 1967). Yeni Türkiye Partisi Genel Başkanı İrfan Aksu ile Türkiye İşçi Partisi Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar, Türkiye'nin tarafsız kalmasını desteklediklerini ancak, Türkiye'deki üslerin kullanılmayacağını kesin bir dille Amerika ve Nato'ya bildirilmesini istemişlerdir (**Milliyet**, 7 Haziran 1967). Millet Meclisi'nde 7 Haziran günü yapılan görüşmede Arap-İsrail savaşı ile Amerika ve Sovyetler Birliği'nin bölge üzerindeki tutumları görüşülmüştür. Gündem dışı yapılan konuşmalarda partileri adına konuşan milletvekilleri partilerinin yukarıda belirtilen düşüncelerini tekrarlamışlardır (**Milliyet**, 8 Haziran 1967).

Savaş hakkında Türkiye'deki tartışmaların odak noktasını ülkedeki üslerin kullanılmaması konusu teşkil etmektedir. Basında bu konu hakkında pek çok haber çıkmış, bazen üslerin kullanıldığına dair "Amerikalılar İncirlik'e paraşütçü indirdi." gibi (**Akşam**, 7 Haziran 1967) haberler de yer almıştır. Hükümet her gün üsler konusunda açıklama yapmak zorunda kalmış, bu haberlerin asılsız olduğunu, üslerin kullanılmayacağını tekrarlamıştır. Nitekim Çağlayan, 7 Haziranda Millet Meclisi'nde yapılan gündem dışı konuşmalara 8 Haziranda cevap vermiş, Türkiye'deki üslerin asla kullanılmayacağını belirtmiştir (**Akşam**, 9 Haziran 1967). Basında üslerle ilgili çıkan bazı yorumlarda Amerika ve Nato'nun bu üsleri kullanamayacağı, çünkü sorunun bir "komünizm" sorunu olmadığı, Amerika'nın Kıbrıs meselesinde Türkiye'ye bunu bahane göstererek yardım edemeyeceğini yazdığı belirtilmiştir (**Milliyet**, 8 Haziran 1967).

Arap-İsrail Savaşı'nda tarafsız kalan Türkiye, savaşın ekonomik boyutundan az da olsa etkilenmiştir. Arap Devletlerinin Batı'ya petrol sevkiyatını durdurması karşısında Başbakan Demirel, Türkiye'de akaryakıt sıkıntısının olmayacağını söylemiştir (**Tercüman**, 7 Haziran 1967). Arapların petrol boykotu hatırlanacağı gibi Türkiye'yi kapsamamaktadır. Ancak yine de Arapların petrol boykotu Türkiye-İran boru hattının önemini göstermiştir (**Milliyet**, 8 Haziran 1967). Akaryakıt sıkıntısı çekilmemekle birlikte, ülke genelinde 6 Haziran sabahından itibaren pirinç, un, fasulye gibi bazı gıda maddelerinin fiyatlarında 50 ile 100 kuruş arasında bir artış olmuştur (**Akşam**, 7 Haziran 1967).

Arap-İsrail Savaşı'nın şiddetlenmesi üzerine Dışişleri Bakanlığı, 6 Haziranda Mısır, Ürdün, Irak, Suriye ve İsrail'deki büyükelçilik mensuplarının ailelerinin derhâl Türkiye'ye gönderilmesini istemiştir (**Milliyet**, 7 Haziran 1967). Bu arada Orta Doğu ülkelerinde bulunan Türk vatandaşları da Türkiye'ye dönmeye başlamışlardır. Bunun yanı sıra Orta Doğu'daki bin kadar Amerikan vatandaşı da havayoluyla İstanbul ve Ankara'ya gelmişlerdir (**Akşam**, 8 Haziran 1967).

Türkiye savaşın sonucunun belli olması üzerine Orta Doğu bunalımında Araplardan yana olduğunu belirten açıklamalarda bulunmuştur. Nitekim Dışişleri Bakanı Çağlayangil, Türkiye'nin "Kuvvet istimali suretiyle arazi kazancı sağlanması veya pozisyon takviyesi yoluna gidilmesine karşı" olduğunu 10 Haziranda ilan etmiştir (**Akşam**, 11 Haziran 1967). Dışişleri Bakanlığı basın sözcüsü yardımcısı Fasuh Celiloğlu da yaptığı açıklamada, bakanın sözlerini tekrarlamış ve bu görüşün ilgili devletlerle İsrail'e bildirildiğini söylemiştir (**Akşam**, 14 Haziran 1967). Sözcü aynı zamanda Akşam gazetesinde çıkan "işgal ettiği yerleri terk etmesi için İsrail'e sert bir nota verdik" haberinin de asılsız olduğunu belirtmiştir (**Milliyet**, 14 Haziran 1967).

Orta Doğu buhranında barışı savunan Türkiye, bu tavrını Sovyetler Birliği'nin BM Genel Kurulu'nu olağanüstü toplantıya çağıran teklifini de desteklemekle göstermiştir (**Cumhuriyet**, 17 Haziran 1967). İsrail ve Arap delegelerinin Türkiye'yi kendi taraflarına çekmek için yarışa giriştikleri BM Genel Kurulu'nda 22 Haziranda yaptığı konuşmada Dışişleri Bakanı Çağlayangil, Türkiye'nin zor kullanılarak toprak kazanımlarını kabul etmeyeceğini belirterek, "Genel Kurul'un İsrail kuvvetlerinin işgal ettikleri topraklardan geri çekilmesi hususunda ısrar etmesi gerekmektedir "demiştir (Kürkçüoğlu, 1972: 156). Türkiye Genel Kurul'daki oylamalarda da Araplardan yana oy kullanmıştır (**Olaylarla...**, 1987: 536).

Arap-İsrail savaşında Hükûmetin resmi tarafsızlık politikasına rağmen, üniversite öğrencileri Arapları desteklemiştir. Savaş öncesi daha önce de belirttiğimiz gibi üniversite gençliği bir bildiriyle Arapları desteklediğini açıklarken, savaş döneminde de 7 Haziran tarihinde yayımlanan başka bir bildiriyle Türk gençliğinin Arapları desteklediği tekrarlanmıştır (**Akşam**, 8 Haziran 1967). Savaş sonrası 24 Haziranda bir grup üniversite öğrencisi Amerika'yı protesto için İstanbul Üniversitesi önünde toplanıp oradan Taksim'e yürümüştür. Bu gösteri gazetelerde çok kısa yer almış, **Tercüman** gazetesi "Amerikan aleyhtarı miting ilgi görmedi" derken (Tercüman, 25 Haziran 1967), **Hürriyet** "Amerikan aleyhtarı miting hadisesiz geçti." başlığını kullanmıştır (**Hürriyet**, 25 Haziran 1967). Bu arada Mısır'ın Ankara Büyükelçisi 13 Haziranda Türk milletine "özellikle Türk öğrenci birliklerine" kendilerine olan desteklerinden dolayı teşekkür etmiştir (**Milliyet**, 14 Haziran 1967).

Türkiye'nin buhran boyunca tarafsızlığı ön planda olmakla birlikte Araplardan yana olan tavrı savaş sonrasında da sadece BM'de Arapları desteklemek şeklinde olmamıştır. Türkiye, Arap ülkelerine savaş sonrası Kızılay aracılığıyla yardım malzemesi göndermiştir. İlk önce savaşta en fazla kayba uğrayan Ürdün'e ilaç, gıda ve giyim malzemesini ihtiva eden bol miktarda yardım ulaştırılmıştır. Ürdün'e yapılan bu yardımı Suriye ve Mısır'a yapılan yardımlar izleyecektir (**Tercüman**, 14 Haziran 1967).

SONUÇ

İsrail'in 5 Haziran 1967 sabahı ani bir hava saldırısıyla Mısır uçaklarının çok büyük bir kısmının yerde imhasıyla başlayan 1967 Arap-İsrail savaşı ile ilgili Türk basınındaki haberler savaş öncesi yer yer manşetten verilirken, savaşla birlikte tamamen manşetten verilmeye başlanmıştır. Savaşın sona ermesiyle birlikte konu basında önemini yitirmeye başlamış, haberler yine birinci sayfada verilmekle birlikte manşet olma vasfını kaybetmiştir. Savaş basında olduğu gibi aktarılmış, haberlere yorum katılmamıştır.

Türk basınının savaşa hazırlıksız yakalandığını iddia edebiliriz. Zira 5 Haziran günü savaş başlamış olmasına rağmen gazetelerde yer alan köşe yazılarının birçoğunda savaştan bahsedilmemektedir. Yorumlar 6 Hazirandan itibaren başlamış, bu yorumlar genel değerlendirmeler çerçevesinde yapılmıştır.

Gazetelere bakarak Türk halkının tavrını tespit etmek oldukça zordur. Hükûmetin, siyasi partilerin tavrı belirgin olmakla birlikte, sadece öğrenci birliklerinin bildiri yayımlaması savaş sonrası İstanbul'daki miting haricinde halkın tavrını gösterecek bir haber yayımlanmamıştır. Basında sadece, Çanakkale'de bir Yahudinin "Kabe'ye giderken elimizi öpeceksiniz." dediğinin iddiası üzerine çıkan olaylar hakkında bilgi verilmiştir (**Zafer**, 15 Haziran 1967). Hükûmet ve siyasi partiler tarafsızlığı savunmakla birlikte Araplardan yana bir tavır sergilemişlerdir. Bu aslında Araplardan yana bir tavırdan ziyade olması gereken bir tavidir. Sürekli barışı ve sorunun barışçı yollardan çözümlenmesini isteyen Türkiye, savaş döneminde de bir an önce barış yapılması taraftarı olmuştur. İsrail'in geniş toprak kazanımlarına karşı çıkararak zorla toprak kazanımını kabul etmemiştir.

Basında Müslümanlarca da önemli olan Kudüs'le ilgili savaş haberleri dışında başka bir haber yoktur. İsrail'in Kudüs'ü işgali normal bir haber olarak yer almıştır, diyebiliriz. Bazı gazetelerde sürmanşet hâlinde verilmesine rağmen başlığın içeriği savaş haberlerinden öteye geçmemiştir. Türk basını daha ziyade iç politik meselelerle ilgilenmiş, "ortanın solu" ve "Menderes'in vasiyeti" mevzuları daha fazla yer bulmuştur. Kudüs ile ilgili yazılan bazı yorumlarda da şehrin tarihî süreci anlatılmış üç din tarafından da kutsal olduğu ifade edilmiştir. İsrail'in

Kudüs'ü kendi topraklarına katmasının yanlış olduğu belirtilmiştir (**Zafer**, 4 Temmuz 1967).

Sonuç itibarıyla Türk basını, her ne kadar yapılan yayınların “İsrail’i destekler” nitelikte olduğu iddia edilse bile (**Zafer**, 23 Haziran 1967), Hükûmetin tavrına paralel olarak tarafsız bir yayın yapmış, olayları yorumsuz aktarmıştır.

KAYNAKÇA

a. Kitaplar

Arap Büyükelçilerinin Müşterek Tebliği, (1967), İstanbul, Aksiseda Matbaası.

Arap Mültecileri Meselesi, (1967), Ankara, İsrail Enformasyon Servisi.

Armaoğlu, Fahir, (1994), **Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)**, 3. Baskı, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Erendil, Muzaffer, (1979), **Arap-İsrail Hapleri ve Bu Harplerden Alınacak Dersler**, Ankara, Gelenkurmay Basımevi.

İsrail Dışişleri Bakanı Abba Eban’ın 19 Haziran 1967 Günü Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda Yaptığı Konuşmanın Metni, (1968), Ankara, İsrail Enformasyon Servisi.

Konferans Broşürü, (1975), Ankara, Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı.

Kürkçüoğlu, Ömer E., (1972), **Türkiye’nin Arap Orta Doğu’suna Karşı Politikası (1945-1970)**, Ankara.

Olaylarla Türk Dış Politikası, (1987), C. I, Ankara.

Millî Türk Talebe Birliğinin Bildirisi, (1967), İstanbul.

b. Gazeteler

Akşam

Cumhuriyet

Hürriyet

Milliyet

Tercüman

Zafer